

פרק ח / ברוריה בן-דוד (וייס)

בפרק ח נקרא על ניצחונותיו ועל כיבושיו הגדולים של דוד ופעולותיו בפנים המדינה.

הפרק מתחיל "ויהי אחרי כן ויך דוד את פלשתים ויכניעם". בפרק ז פס' א כתוב: "וה' הניח לו מסביב מכל איביו" משמע שנבואת נתן הייתה לאחר המלחמות הגדולות ולא לפניהן. הכתובים הפסיקו את ספור המלחמות, כדי להעמיד במרכז פעולתו של דוד את דבר העלאת הארון לירושלים, את תכניתו לבניין המקדש ואת הבטחת המלוכה לבית דוד עד עולם. פירוש אחר: אחרי נבואת נתן ותפילת דוד בא פרקנו לאמת ולקיים את נבואת נתן. "ואהיה עמך בכל אשר הלכת ואכרתה את כל איביך מפניך ועשתי לך שם גדול כשם הגדלים אשר בארץ" (ז ט). ובפרקנו בפס' יד נאמר: "ויושע ה' את דוד בכל אשר הלך".

מה היו פעולותיו של דוד?

מלחמות גדולות בעמים השכנים במערב, במזרח, בצפון ובדרום.

לשם מה?

להבטיח את גבולות הארץ מפני אויבים שירצו לפלוש לתוכה.

באיזה אויב נלחם במערב?

בפלשתים "ויך דוד את הפלשתים בארצם". המלחמות שלפני כן היו בתחום ישראל. כמה ממעשי הגבורה שנעשו במלחמה זו נתפרשו בפרק כא טו-כב.

הפלשתים נוצחו ע"י דוד ואיבדו את שלטונם לגמרי. דוד הוציא מידיהם את מתג האמה כלומר: את השלטון. (מתג הוא יתד של מתכת המחובר לרסן הבהמה ושמים אותה בפיה כדי לעצרה ולכוונה). בתה' לב ט כתוב: "אל תהיו כסוס כפרד אין הבין במתג ורסן עדיו לבלום בל קרב אליך". כלומר: אין דרך אחרת להביא את הבהמות לעשות את רצון אדוניהם. ובמשלי כו ג כתוב: "שוט לסוס מתג לחמור". במ"ב יט כח כתוב: "ושמתי חחי באפך ומתגי בשפתיך". בהשאלה מכנים מתג את השליט העוצר בעם, או את השלטון. דוד הוציא את רסן השלטון של ה"אמה" עיר האם של הפלשתים. רש"י פירש גת נקראת "מתג האמה" על שם שהיא מקל רודה בכל הפלשתים. מטרופולין של מלכים (מטרופולין-עיר ראשית של אזור או של מדינה). רק בגת הייתה מלכות ככתוב: "אכיש מלך גת". בדה"א יח א כתוב: "ויהי אחרי כן ויך דוד את פלשתים ויכניעם ויקח את גת ובנותיה מיד פלשתים".

באיזה אויב נלחם דוד אחרי הפלשתים?

אחרי שנלחם בפלשתים בדרום מערב הארץ נלחם במואבים אשר בדרום מזרח עבר הירדן.

מתי היה השלטון בידי מואב?

בימי עגלון מלך מואב, אשר שעבד את שבטי עבר הירדן המזרחי ואת שבט בנימין אשר במערב הירדן, עד שקם אהוד בן גרא ושחרר את ישראל משעבודו של מואב. גם שאול לחם במואב ש"א יד מז.

כיצד התייחס דוד למואבים?

דוד השכיב את כל השבויים בשורות ארוכות על הארץ ומדד את השורות בחבלים מי למוות ומי לחיים. המית את הנמצאים בשטח הנמדד בשני חבלים והשאיר בחיים את הנמצאים בשטח הנמדד בחבל אחד. כלומר: המית שני שלישים והשאיר בחיים שליש אחד. הנשארים היו עבדים לדוד והעלו לו מס. לפי פירוש אחר "וימדדם בחבל" דוד הפיל גורלות בין השבויים מי למוות ומי לחיים. פירוש אחר "וימדדם" = חלקם, "כמו אחלקה שכם ועמק סכות אמדד" (תה' ס ח; קח ח).

מדוע נהג כך דוד במואבים?

לפי המסופר במדרש הוא נקם את נקמת דם הוריו ובני משפחתו שנטבחו ע"י המואבים. במדרש נאמר שמלך מואב הרג את הפליטים שבאו לבקש אצלו מחסה מפני שאול כמסופר בש"א כב. רק אח אחד שברח אל מלך בני עמון מצא אצלו מחסה ונשאר בחיים.

מה מזכירה לנו נקמה זו?

את נקמת גדעון בזבח וצלמונע מלכי מדין, כי הרגו את אחיו בתבור.

ובמי נלחם דוד בצפון?

בהדדעזר בן רחב מלך צובה ובארם דמשק.

מי היו הארמים?

הארמים היו שבטים מבני שם, וישבו בגבולותיה הצפוניים של ישראל בלבנון ובסוריה של ימינו.

מדוע פרצה מלחמה בין דוד והדדעזר?

דוד ביקש להציב את גבול ישראל על נהר פרת. הדדעזר יצא נגדו בחיל כבד ברכב ופרשים. דוד השמיד את רכבו ופרשיו וניצחו. "ויך דוד את הדדעזר בן רחב מלך צובה בלכתו להשיב ידו בנהר פרת, וילכד דוד ממנו אלף ושבע מאות פרשים (ובדה"א יה ד נאמר: "וילכד דוד ממנו אלף רכב ושבעת אלפים פרשים") ועשרים אלף איש רגלי, ויעקר דוד את כל הרכב ויותר ממנו מאה רכב" (פס' ג ד). לרוב העמים השכנים לישראל שישבו במישור היו מחנות גדולים של פרשים ורכב בשעה שלבני ישראל יושבי ההרים היה רק חיל רגלי. דוד עקר את סוסייהם. כרת את הגידים המחברים את הפרסה אל הארכובה (הברך), שלא יוכשרו עוד הסוסים למלחמה. כך גם נהג יהושע במלחמת מי מרום (יהו' יא ו ט). בדברי יעקב אל בניו "את אשר יקרא אתכם באחרית הימים" אמר לשמעון ולוי: "בסדם אל תבא נפשי, בקהלם אל תחז כבדי כי באפם הרגו איש וברצנם עקרו שור" (בר' מט ו).

דוד לא לקח את הסוסים. בני ישראל לא השתמשו בסוסים למלחמה כי הם ישבו בהרים, וכדי לא לעבור על דבר תורה "לא ירבה לו סוסים" (דב' יז טז). "ויותר ממנו מאה רכב". רק מאה השאיר לעצמו. רכב זה שימש גרעין לחיל המרכבות של שלמה. לפי פירוש אחר דוד השאיר בידי הדדעזר מאה רכב בלבד.

למה הרחיק דוד עד לנהר פרת?

א) שאול כבר לחם במלכי צובה (ש"א יד, מז) שהציקו ודאי לישראל שישבו בצפון הארץ. ארם צובה הייתה ראש ממלכות ארם בימי דוד וחלשה על כמה ארצות בסוריה עד הפרת ואולי גם מעבר לו.

ב) כי בברית בין הבתרים נתחמו גבולות הארץ לראשונה. ה' אמר לאברהם "לזרעך נתתי את הארץ הזאת מנהר מצרים עד הנהר הגדל נהר פרת" (בר' טו יח).

כיצד נסתבכה ארם דמשק במלחמה זו?

ארם דמשק באה לעזרת הדדעזר והובסה ע"י דוד. "ויך דוד בארם עשרים ושנים אלף איש, וישם דוד נצבים בארם דמשק ותהי ארם לדוד לעבדים נושאי מנחה" (פס' ה ו).

כלומר: דוד כבש את דמשק בירתה של ארם והושיב בה נציבים. נציבים – מושלים מטעם הכובש.

בראשית מלכות שאול ישבו נציבי פלשתים בגבול ישראל. (ש"א י ה; יג ג; דה"א יא טז).

שלל רב לקח דוד מן הארמים אך הקדיש אותם לאוצר ה'.

מה לקח?

שלטי זהב הם מגני זהב ככתוב בשיר השירים: "אלף המגן תלוי עליו כל שלטי הגיבורים" (שה"ש ד ד; מ"ב יא י; יר' נא יא; יח' כז יא). "ומבטח ומברתי" שמות ערים של מלכות הדדעזר. בדה"א יח ח נאמר "ומטבח" על שם אחת ממשפחות ארם. "טבח" (בר' כב כד) לפי זה "בטח" היא "טבח" בשיכול אותיות היא "טבח" אין יודעים בבירור את מקומה. "מברתי" אפשר שהיא "ברותה" אשר בין גבול דמשק ובין גבול חמת (יח' מז טז). ואין יודעים את מקומה בברור. מהמשך הדברים מסתבר ששני מקומות אלה היו בקרבת מכרות הנחושת המצויות בבקעת הלבנון, או שמקומות אלה שימשו כערי מסכנות של הדדעזר ובהן נאצרו המתכות שנכרו במכרות הנחושת והברזל שבסביבות ערים הללו (בבקעת הלבנון בסביבות עוג'ר של ימינו מצויות מכרות נחושת). משני הערים "מבטח" ו"מברתי" "לקח המלך דוד נחשת הרבה מאד". ובדה"א יח ח: "לקח דויד נחשת רבה מאד בה עשה שלמה את ים הנחשת ואת העמודים ואת כלי הנחשת". עליהם נקרא במ"א ז יד-מח.

הניצחון על הפלשתים הביא לדוד בעל ברית את חירם מלך צור. איזה בעל ברית

הביא לו הניצחון על הדדעזר?

את תעי מלך חמת שמצפון לארם צובא. חמת עיר גדולה בסוריה על שפת נהר ארנת (אורונטס). תועי מלך חמת שלח את יורם בנו הנקרא גם הדורם לשאול לשלום דוד ולברכו על ניצחונו "על אשר נלחם בהדדעזר ויכהו כי איש מלחמות תעו היה הדדעזר" (דה"א יח י).

מה הביא יורם לדוד?

כלי כסף, כלי זהב וכלי נחושת.

מה עשה אתם דוד?

את הכלים ששלח תעי מלך חמת, הקדיש המלך דוד לה' לבניין בית המקדש. אלה היו הכסף הזהב והנחושת הראשונים שהכין דוד לשלמה בנו לבנות בהם את בית המקדש.

גם במלחמת יהושע ביריחו יהו' ו' יט כד נאמר: "וכל כסף וזהב וכלי נחשת וברזל קדש הוא לה', אוצר ה' יבוא". "והעיר שרפו באש וכל אשר בה, רק הכסף והזהב וכלי הנחשת והברזל נתנו אוצר בית ה'".

העמים הזרים שנכנעו לפני דוד לא סופחו אל עם ישראל. דוד הסתפק בכניעתם ובמסים ששילמו לו.

**מה הייתה מטרתו העיקרית של דוד במלחמותיו?
הבטחת גבולות הארץ.**

איזה אויב ניצח דוד בדרום הארץ?

את אדום. "ויעש דוד שם בשבו מהכותו את ארם בגיא מלח שמונה עשר אלף" (פס' יג). גיא מלח נמצא מדרום לים המלח על גבול ארץ אדום. כלומר: בשוב דוד מהכות את ארם עשה לו שם בגיא המלח בהכותו שם את אדום. פירושו הקנה לו פרסום גדול בארץ. בתהילים ס ב כתוב: "בהצותו את ארם נהרים ואת ארם צובה וישב יואב ויך את אדום בגיא מלח שנים עשר אלף". וכדה"א יח יב כתוב: "ואבישי בן צרויה הכה את אדום בגיא המלח שמונה עשר אלף". כנראה התקיף אדום את ישראל מדרום בשעה שהיה דוד עסוק בצפון במלחמה בארם ולאחר שהכה את ארם עלה דוד על אדום. המלחמה התנהלה בפועל ע"י שר הצבא יואב או ע"י אחיו אבישי, מכיוון שנעשתה בפקודתו של דוד היא נקראת על שמו. לפי רד"ק אבישי בן צרויה הרג שמונה עשר אלף איש ויואב שנים עשר איש בשתי פעמים. דוד שם נציבים באדום כמו בארם. "ויהי כל אדום עבדים לדוד" יכול להיות שיש כאן רמז לנבואה שנאמרה לרבקה "ורב יעבד צעיר" (בר' כה כג). ולנבואת בלעם: "והיה אדום ירשה" וגו' (במד' כד יח-יט).

מה החשיבות הגדולה שנועדה לכיבוש אדום?

כיבוש אילת פתח את ים סוף בפני ישראל, וע"י כיבוש אדום נפתחה דרך מישראל לאילת. אילת התפתחה בעיקר בימי שלמה שהקים שם את כורי היתוך למחצבי הנחושת שבסביבה. מכרות שלמה התגלו ובקרבתם סיגי נחושת הנותרים אחרי היתוך המחצבים.

ומה הייתה תפקידה של אילת?

אניות מסחר היו מפליגות בימי שלמה מחוץ לאילת לארצות רחוקות באפריקה המזרחית ובאופיר, איזור תימן של היום, והביאו משם חפצים יקרי ערך, אשר לא היו מצויים בישראל. מסחר זה העשיר את ממלכת שלמה עושר רב.

גם במלחמת השחרור, לאחר שהכריעו את הפולשים המצריים נפתחה הדרך לפני צבא הגנה לישראל לאילת והעיר נכבשה על ידו.

הבה נסכם את מלחמותיו וניצחונותיו של דוד.

- 1) במערב ניצח את הפלשתים-ניצחון מוחלט.
- 2) במזרח את מואב.
- 3) בצפון את הדדעזר וארם-דמשק.
- 4) בדרום ניצח את אדום וכבש את אילת.

הממלכה הראשונה שכבש דוד הייתה של פלשתים שישבה לחוף ים פלשתים, והממלכה האחרונה שכבש הייתה אדום היושבת לחוף ים סוף (מ"א ט כו ועוד). נתקיימה ההבטחה המופיעה בשמ' כג, לא "ושתי את גבלך מים סוף".

מה היו תוצאות ניצחונותיו של דוד?

גבולות הארץ הובטחו. בני ישראל ישבו בארץ בשלווה.

עתה היה לדוד פנאי לכונן חוק ומשטר וסדר בפנים הארץ.

כיצד עשה זאת דוד?

- (א) הוא דאג להנהיג בארץ משפט צדק "ויהי דוד עשה משפט צדקה" (פס' טו).
(ב) מינה את יואב בן צרויה על הצבא, שר הצבא.
(ג) יהושפט בן אחילוד מזכיר, ממונה על כתיבת המאורעות העיקריים לזיכרון בספר דברי הימים אשר למלך ככתוב במ"א יד, יט: "ויתר דברי ירבעם אשר נלחם ואשר מלך הנם כתובים על ספר דברי הימים למלכי ישראל". "ויתר דברי רחבעם וכל אשר עשה הלא המה כתובים על ספר דברי הימים למלכי יהודה" (מ"א יד כט).
(ד) שריה סופר שימש מזכיר פרטי למלך ומזכיר המדינה שמתפקידו היה לנסח את פקודות המלך.

- (ה) בניהו בן יהוידע מגיבורי דוד המפורסמים, נתמנה ע"י דוד לשר על הכרתי והפלתי הם שני גדודים שכירים שומרי ראש המלך. גדוד אחד היה מיושבי אי כריתים וגדוד אחד מפלשת. בימי שלמה נתמנה לשר צבא במקום יואב (מ"א ב לה; ד ד).
(ו) בני דוד כוהנים היו בעלי משרות גבוהות. לפי דה"א יח יז הראשונים ליד המלך, בעלי המשרות הראשונות, הגבוהות ביותר בחצר המלך. כהונה כאן הכוונה לשירות.

לכוהנים מינה את 1) צדוק בן אחיטוב, שהתייחס לבית אלעזר (דה"א ה לד; ו לו; כד ג; עז' ז ב). בימי עלומיו היה נער גיבור חיל (דה"א יב כח). הוא שימש בכהונה גם בבמה הגדולה אשר בגבעון (דה"א טז לט) ששואל בנה לאחר שנב נחרבה, וגם בירושלים מינהו דוד לשמש בכהונה גדולה ליד הארון שישב באוהל שנטה דוד.
2) אחימלך בן אביתר בנו של אביתר השריד האחרון לכוהני נב שניצל מהטבח שעשה בהם שאול ובא לדוד לאחר חורבן נב (ש"א כב כ-כג).
מן המסופר על אחרית ימי דוד (מ"א א, ז יט ועוד) אנו למדים שאביתר שימש בכהונה כל הזמן. וכן כתוב גם ברשימת שרי המלוכה לאחר מרד אבשלום "צדוק ואביתר כוהנים". יכול להיות שצדוק היה כוהן גדול ואחימלך משנהו. ובדה"א כד, ג נאמר שצדוק היה ממונה על הכוהנים מבית אלעזר, ואילו אחימלך היה ממונה על הכוהנים מבית איתמר בני אהרן. בימי דוד הבמות מותרות וידוע שאין כוהן בבמה. כמוכן שיש להבדיל בין בני דוד לבין צדוק ואחימלך ששרתו לפני האוהל בירושלים.

בתקופת שאול היו שרים מעטים. שר צבא, אביר הרועים, שרי אלפים ושרי מאות ודוד מינה מזכיר, סופר נציבים, כוהנים גדולים ואת בניו הנמנים על שרי הממלכה.

מה השוני בין מלחמות דוד למלחמות יהושע?

יהושע לחם בעממי כנען (יהו' ג, י) שהתורה צוותה להחרימם ואסרה ברית עמם.

דוד חוץ ממלחמת עמלק לחם בעמים שהתורה אסרה למשה להילחם בהם אדום (דב' ב ד-ה ; דב' כג ח), מואב (דב' ב ט), בני עמון (דב' ב יט). עם הפלשתים והארמים היו לאבות ישראל בריתות. עם הפלשתים (בר' כא כב- לד ; כו כו-לב) והארמים (בר' לא מד-נד). הפלשתים שבימי האבות אינם הפלשתים שבימי דוד, הארמים שבימי האבות אינם הארמים שבימי דוד. מכיוון שגויים אלה הפרו את הברית ונהפכו לאויבי ישראל כמסופר בספר שופטים ובתהילים פג, לכן הותר לישראל להילחם בהם.

נראה שאת רוב כיבושי דוד חזה כבר בלעם. אראנו ולא עתה//אשורנו ולא קרוב//
דרך כוכב מיעקב// וקם שבט מישראל// ומחץ פאתי מואב// וקרקר כל בני שת//
והיה אדום ירשה// והיה ירשה שעיר איביו// וישראל עשה חיל... ראשית גוים עמלק//
ואחריתו עדי אבד// (במד' כד יז-כ).
דוד לחם רק באחרון שברשימת שבעת עממי כנען ביבوسی יושב ירושלים (ה ו-ט). הוא נהג בהם במתינות לא הוריש את כולם, והותיר מהם יושבים בתוך ירושלים.

ניב

עשה לו שם (פס' יג).
הוראתו: זכה לתהילה ולפרסום.

עבודה בכתב

פעולות דוד לטובת העם

- 1) איזו פעולה עשה לביטחון העם?
- 2) עם איזה עמים כרת ברית ידידות?
- 3) איזה פעולות עשה להנהגת משטר וסדר?